

חידושי סוגיות

קיום מצות כתיבת ס"ת לכל אחד בזה"ז

מביא שיטות הפוסקים גבי החיוב בזה"ז אם צריך לכתוב כל אחד ס"ת, ומקשה במה שנשתנה גדר הדין ולא מצינו שיקיימוהו בזה"ז; יבאר זה שס"ת של הציבור יוצא בו כל אחד כמו אתרוג השייך אל הקהל; יקשה דאינו כבאתרוג, כיון שצ"ל גם הכתיבה ע"י כל אחד, ויבאר שהוא מגדר תנאי בי"ד, ובזה יישב מה שנשתנה גדר הדין בזה"ז

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת"

(פרשתנו לא, יט)

א.

דברי הרא"ש, ומחלוקת הש"ך ושאר הפוסקים אי איכא חיוב כתיבת ס"ת בזה"ז

גבי המצוה שנאמרה בפרשתנו (לא, יט) "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני"גו", איתא בגמרא (סנהדרין כא, ב): אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו. וכתב ע"ז הרא"ש (הל' קטנות ריש הל' ס"ת) ד"האידינא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מ"ע היא על כל איש ישראל. . . לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושי' להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת ספר תורה היא ללמוד בה. . . הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם". וממשמעות דבריו נראה, דבזמן הזה מתקיים החיוב רק במה שיכתוב לעצמו משאר ספרים ולא בכתיבת ספר תורה, וכן הסיק הש"ך להדיא (יו"ד סי' ער סק"ה) דבזמן הזה המצוה היא דוקא באלו ולא בס"ת.

לקראת שבת

יא

ויש לעיין, מאי טעמא נשתנה גדר המצוה בזה"ז. ועוד צריך ביאור, מהו שהדגיש הרא"ש
דהאידינא כותבין ס"ת ומניחין לקרות בו ברבים.

והנה, בכ"כ פוסקים (ב"י, ב"ח וט"ז ליו"ד שם) מפורש דלא כדברי הש"ך, דודאי לא נתכוין
הרא"ש שנפקע החיוב דכתיבת ספר תורה, אלא רק שהאידינא ניתוסף עוד חיוב לבד מכתיבת
ס"ת, מה שצריך כל אחד לכתוב (או לקנות) לעצמו גם משאר הספרים, כיון שטעם המצוה
הוא מצד "ולמדה". וכ"כ כמה פוסקים אחר זמן הש"ך¹. ועפ"ז תימה גדולה מה שלא מצינו
בכל ישראל שמיד בהתחייב בעול המצוות² יכתוב כל אחד ספר תורה לעצמו, וצ"ע טובא איך
יוצאין ידי המצוה בזה"ז.

והנראה לומר בביאור כוונת הרא"ש במה שהדגיש המנהג לקנות ס"ת לכל הציבור, דאין
כוונתו רק שישנם יחידים המקיימים כתיבת ס"ת ומניחין הספר בבתי כנסיות, אלא דבזה ר"ל
דהאידינא אף שישנו להחייב דכתיבת ספר תורה על כל אחד, מ"מ, מתקיים בזה עצמו מה
שכל הציבור כותבין ספר תורה המיוחד לקהל (מלבד מה שיש יחידים הכותבים ומניחין בבתי
כנסיות), כמשי"ת להלן.

ב.

ביאור קיום המצוה בה"ז כמו אתרוג של ציבור, וקושיא ע"ז דהבא בעינן מעשה בתיבה

הנה, בהשקפה ראשונה נראה שאין שייך כלל לצאת בספר הנכתב ע"י הקהל, דהא אפילו
בספר של שותפין כבר הוכיחו בכמה ספרים³, דאין יוצאין בו י"ח מצוה זו, אלא צריך כל אחד
שיכתוב לבדו. ועוד זאת, דמצינו⁴ בנוגע לנכס השייך לציבור שאין בזה חלק הקנוי לכל אחד
ואחד, דאחר שנעשה קנוי לכל הציבור אינו כמו נכס של שותפין שיש לכ"א חלק בו, אלא הוא
גדר בעלות חדשה דכל הציבור יחדיו, ולכן אמרו (ראש השנה ז, רע"ב. וש"נ) דיחיד המקנה דבר
לציבור בקדשים וכו' צריך שימסרנו לציבור "יפה יפה" ולא ישאיר לעצמו חלקו בזה.

(3) ראה חי' רעק"א ופתחי תשובה (סק"א) ליו"ד
שם. יסודי ישרון ח"ב ע' צב.

(4) ראה המובא בפתחי תשובה ליו"ד שם סק"ג.
יסודי ישרון שם עמ' צ. עמ' קמו. לקמן הערה 8.
וכבר דשו בה רבים.

ראה מפענת צפונות פ"ד ס"ב וס"ד. ועוד.
לקו"ש חי"ח ע' 112. חל"ג ע' 110. ועייג"כ בנוגע
לנדוד"ד – ס"ת – מפענת צפונות (פ"א ס"ה. וש"נ)
שלהרגצ'ובי לא שייך בי' קנין ליחיד מכיון שהוא
דבר שבקדושה.

(1) ראה שאגת ארי' סי' לו. ברכי יוסף ליו"ד שם
שו"ת חת"ס יו"ד סג"ד. ועוד.

(2) במנ"ח מצוה תריג (קרוב לסופה) שלהסברא
שהמצוה היא כתיבה לחוד (ולא – ללמוד בה), לא
נקרא ביטול מ"ע עד שימות ולא יכתוב ס"ת (וראה
דעת קדושים לסי' ער סק"ד). אבל [נוסף לזה שנפסק
הדין בשו"ע כדעת הרא"ש שהמצוה היא ללמוד בה
(שלכן חייבים האידינא בכתיבת חומשי תורה כו'),
כנ"ל – הרי"ן גם לדידי' לא קיים המצוה עד שיכתוב.

לקראת שבת

אמנם, בנוגע לדין אתרוג דצ"ל "משלכם", נפסק (שו"ע או"ח סתרי"ח ס"ז) דאין יוצאין באתרוג של שותפין אלא צ"ל "כולו שלו" (לשון הרשב"ם ב"ב קלז, ב"ד"ה יצא), ואעפ"כ "נוהגין במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות. . מפני שכיון שקנאהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם" (או"ח שם ס"ט⁵). היינו דכיון שכוונת כל הקהל בקניית האתרוג הוא ע"מ לקיים המצוה שציוותה תורה, בודאי מתכוין כל אחד להקנות חלקו לכל מי שיצטרך, וא"כ כל מי שיטול האתרוג קונה מכולם האתרוג לעצמו (ע"מ להחזירו אח"כ), ובזה נעשה "כולו שלו".

ועפ"ז הי' נראה לבאר גם בנדו"ד, דזהו כוונת הרא"ש, שכיון שבזמן הזה מצינו מי שכותבין ס"ת עבור כל הקהל, וזהו מחמת מה שא"א לכל אחד לקיים בעצמו (מפאת הממון הרב הדרוש לזה וכיו"ב), הרי בודאי מתכוין כל אחד להקנות חלקו בהספר לכל אחד מהקהל על מנת שיוכל לצאת בו חובת המצוה⁶. ולכן עדיף טפי מס"ת של שותפין, כמו באתרוג.

איברא דא"א לומר כן, דהא חילוק גדול איכא בין מצות אתרוג לנדו"ד, דבאתרוג המצוה היא הנטילה וזה מקיים כל אחד בעצמו, ורק דאיכא תנאי שיעשה מעשה הנטילה באתרוג שהוא שלו, ובזה שפיר מהני מה שמקנה לו חברו חלקו בהאתרוג, דבזה נעשה האתרוג שלו. משא"כ במצות ס"ת, דהחייב הוא מעשה הכתיבה בעצמו (או ע"י סופר שהוא שלוחו), מה יועיל זה שהקנה לו חברו חלקו בהספר הא לא עשה מעשה הכתיבה, לא הוא ולא שלוחו, דהכוונה הנ"ל שישנה לכל אחד מהקהל מועיל רק לדיני בעלות, שיכול להחשב כשלו, אבל אי אפשר מצד כוונה זו להחשב כאילו כתב כל אחד ואחד הספר בעצמו.

וגם מה שמצינו דאפשר לצאת במצוה זו גם בקניית ספר תורה, ולא רק בכתיבתו, הא כבר כתב ע"ז הרמ"א (יו"ד סי' ער ס"א) דאם קנה ולא הגי' בו דבר בעצמו – "הוי כחוטף מצוה מן השוק ואינו יוצא בזה".

ג.

קיום מצות הכתיבה ע"י תנאי בית דין להיות הכתיבה בשליחות כל אחד

ויש לומר באופן מחודש, דבנדו"ד איכא גדר חדש מה שמצינו (כתובות קו, ב. ושי"ג) גבי קדשים שהקדישו למקדש, ד"לב בית דין מתנה עליהן" שיוכלו להשתנות מקדושת הגוף

הרי "כל הקהל נותנים חלקם" לכאו"א מהקהל בשעה שלומד בהם כדי שיוכל לקיים מצותו, או בלב ב"ד מתנה.

(7) וראה שד"ח שצויין בהערה 5, דמה שיוצאין באתרוג הקהל הוא ג"כ מטעם זה.

(5) וראה שד"ח כללים מע' הלמ"ד כלל קמא אות נא.

(6) ועד"ז בנוגע לספרים כו' (לדעת הש"ך – הובאה לעיל – שהאידינא המצוה "דוקא באלו") – שמכוין שכופין בני העיר "לקנות גם תורה שבע"פ כולה" (ה' ת"ת לרבינו הזקן פ"ד הי"ג ובקו"א שם. ושי"ג).

לקראת שבת

יג

לקדושת ממון וכו'. ועד"ז בדין ס"ת אפשר לומר, דהטעם מה שלכל אחד נחשב כספר שלו, אינו ע"י כוונת כל אדם מן הקהל, אלא ע"י כוונת ראשי הציבור, "בית דין"⁸.

וכיון שהדבר תלוי בכוונת ב"ד, יש לומר דכוונתם מועלת לא רק להיות הספר קנוי לכל אחד, אלא אף כתיבת הספר נעשה ע"י ראשי הציבור עבור כל אחד מאנשי הקהל⁹, שתה"י הכתיבה בשליחותם¹⁰. וכיון שהספר מונח בבתי כנסיות, שיכולין כל אחד לעלות ולקרוא בו, הרי בזה נחשב שכתבו כל אחד ספר לעצמו באופן שיוכל לקיים בו "ולמדה"¹¹.

ומה שאין צריך להתנות בפירושו אצל הסופר, שיכתוב בשליחות כל אחד, ג"כ מובן – דהא מצינו שתנאי ב"ד מועיל גם אם עושה המעשה בשליחות הבי"ד לא ידע כלל הכוונה שנתכוונו ב"ד בזה¹², כמו ששה דברים שצריך לכיון בשעת הקרבת הקרבן, ד"אף מי שלא הי' בליבו לשם אחת מכל אלו כשר שתנאי ב"ד הוא" (זבחים ב, ב).

א) מצד "לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו נכתבה עבור כאו"א מהציבור בפ"ע. ולהעיר מהחילוק בין ירושה לשותפות (בכורות נו, ב ובפרש"י ד"ה וכשחייבין).

ב) עוד מקום לומר חידוש אבל בסברא חזקה: "כתבו" ה"ז בדוגמת "ולמדה". וכשם ש"ולמדה", הרי החיוב הוא על כאו"א, אבל אפשר ואדרבא משובח בדיבוק חברים, עד"ז גם כשרבים (כרוב עם – הדרת הס"ת) עושים שליח אחד לכתובה. ועכ"פ מקויים באופן דלכתחילה.

וי"ל רמז לכ"ז – מ"ת הי' באופן כזה: תיכף נעשית התורה "מאורסה" של כאו"א בפ"ע (שלכן מותר ללמדה, משא"כ עבורם – סנהדרין נט, רע"א), נוסף על שניתנה "מורשה קהלת יעקב".

נועד"ז מצינו בסוכה: כל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת (סוכה כז, ב), ולכאו"א – ג' דפנות כו' בפ"ע.

(משא"כ בקרבן תמיד, דחלק כאו"א נפרד – ראה מפענה צפונות ולק"ש שנסמנו בהערה 4. וש"ג).

11) ואף שהטעם שהלוקח ס"ת הוא כחוטף מן השוק הוא משום דלא טרח בה (נמוק"י להלכות קטנות שם, ועוד), והרי גם כאן לא טרח בה [ובמשתתף חכמים (קונטרס על מ"ע שבספר אהבה) כתב מטעם זה שהכותב ס"ת לחבירו בלי ידיעתו אין חבירו יוצא בה מכיון שלא טרח בה כלל] –

– שאני בנדוד, שע"י "לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו הוא "שכר לו סופר לכתוב לו ס"ת", שיוצא בזה לכל הדיעות, כפסק הרמ"א יו"ד שם.

8) ראה רש"י שבועות יא, א ד"ה לב: וכל מידי דציבור נותנין ב"ד לב. ולהעיר, שבספר "קובץ" לרמב"ם הל' ס"ת שם כתב, שמתעם זה יחיד המקדיש ס"ת לציבור לא אבד מצותו כי לב ב"ד מתנה שלא מסרו לציבור אלא לקרות בה. וראה גם בני יונה להל' ס"ת ער ס"א.

9) ראה גם שו"ת קנאת סופרים (למהרש"ק) תשובה ה, להסברא שיוצאין בס"ת של שותפין כי אמרינן יש ברירה*, דבשעה זו דשותף א' נוטלו הוי כשלו כולו. . . ואף דאח"כ נתנו לחבירו הוי רק כמכרו לו. . . והשני לא הוי כקונה מן השוק כיון דס"ל יש ברירה א"כ הוברר הדבר בשעה דהוי בידו כאילו הוא כתבו מתחילה.

10) ואף שלהסברא שאין יוצאין בשל שותפות ה"ז משום שצ"ל "כולו שלו" (כבאתרוג) – יש לומר* בכמה אופנים, ומהם:

(* והרי זהו הטעם לפס"ד הרמ"א שהובא לקמן טעיה ד. דבאתרוג של שותפין אמרינן "אדעתא דהכי קנאוהו", כמ"ש במג"א שם סק"י (והוא מתשובות הרשב"א סי' תנו וראה ר"ן בנדרים (מה. ב) דבאין בו דין חלוקה (בכה"ג דעיקרו של דבר נתברר כבר משעה ראשונה) לכו"ע אמרינן יש ברירה).

(* גם להדיעות שלא אמרינן בזה יש ברירה (ראה מג"א או"ח סתנ"ח סק"י ש"טוב להכריז שיתן כל אחד חלקו לחבירו במתנה", ולא לסמוך על הדיעות דיש ברירה).

לקראת שבת

ואין זה כס"ת של שותפין, דהתם לא יועיל אף אם תהי' בדעתם להקנות זל"ז, דהא אי אפשר לידע מתחילה מתי יקיימו הלימוד והקריאה בספר שיוכלו להתנות ע"ז בדעתם מתי יהי' שייך כולו לכל אחד מהם. משא"כ בתנאי שהוא ע"י הקהל, אין צריך כלל שיהי' תנאי מפורש כנ"ל, וא"כ אין צריך גם שידעו ברור מתחילה באיזה זמן יקיים כל אחד את ה"ולמדה", אלא הוא בדרך ממילא מתנאי ב"ד, שבזמן שיעלה לקרות בהספר ייעשה "שלו", ואז הרי הוא לומד בספר תורה השייך לו ושנכתב בשליחותו.

ועוד יש להרחיק ע"פ חידוש זה נפקותא להלכה, במי שנולד אחר שכתבו כבר הספר (דתנאי שעשו ב"ד בזמן הכתיבה אינו יכול לחול עליו), כיון שמחוייבים מזמן לזמן להגי' הספרים שבבתי הכנסיות, הנה הגהה זו יכול להיות עלי' תנאי הציבור שתיעשה בשליחות אלו שנולדו אח"כ, ו"כל המגי' ס"ת ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתב כולו" (מנחות ל, א).

ד.

עפכ"ז ביאור מה שנשתנה דין הכתיבה, מצד אופן הלימוד כס"ת בזה"ו

אבל עדיין צ"ע בכל זה, דהא במצות ספר תורה, כיון שגדר המצוה הוא כנ"ל על מנת ללמוד בהספר, מובן שהחיוב שנתכוונה תורה הוא שצריך להיות לכל אחד ספר השייך אליו בכל עת, שבזה יוכל תמיד ללמוד בו. וא"כ, אין שייך לכאורה כל התנאי הנ"ל, דבשלמא במקום שצריך להיות שלו רק לרגע אחד, כמו בנטילת אתרוג, שפיר אפשר שיהי' תנאי דבזמן שמקיים כל אחד הנטילה הנה אז מקנים לו האתרוג כל אחד משאר הקהל, ולאחר שמקיים המצוה יחזירנו הוא ויקנה חלקו ביחד עם שאר הקהל עבור מי שיקיימנה אחריו (ואף באתרוג של שותפין, אם יתכוונו לעשות כן שיהי' לגמרי של אחד מהן לרגע אחד יוכל הלה לצאת בו (רמ"א שם), כמו שחילקו בזה האחרונים¹³ בין אתרוג לס"ת). משא"כ בנדו"ד, כיון שעל כרחך גדר החיוב שנתכוונה תורה בתחילה הוא שיהי' הספר שייך לו תמיד, איך אפשר שיועיל התנאי להיות הספר שייך באותו הרגע לכל אחד ואחד באופן ששייך רק אליו (ולא יהי' כס"ת של שותפין).

ויש לומר דזהו שנתכוין הרא"ש בדבריו, דכיון שבזמן הזה ישנם ריבוי ספרים שיכולים ללמוד בהם מלבד ספרי תורה, לכן נשתנה גדר הדין ממה שהי' בדורות הראשונים, דבדורות הראשונים שעיקר הלימוד הי' בכל הזמן מתוך הס"ת עצמו¹⁴, היו מוכרחין כל אחד שיהי' קנוי

א ובפרש"י) ב"ב (מג, א) דמשמע שם שס"ת של עיר אינה בשביל לצאת בה ידי כתיבת ס"ת כ"א רק "לשמיעה קאיי" (ב"ב שם), ולכן אפשר לכתוב חלקו לנשיא (נדרים שם) [וכמו שהביאו אחרונים ראי' משם שאין יוצאים כס"ת של שותפות] –
כי (נוסף לזה שבכמה אחרונים דחו הראי' מסוגיות

12) ראה ריטב"א שבועות יא, א. רמ"א או"ח סקנ"ד ס"ח, יו"ד סרנ"ט ס"ב. ועוד.

13) ראה פתחי תשובה שבעה ע"ה 3. שו"ת קנאת סופרים תשובה ב, ד"ו. ועוד.

14) ע"פ המבואר בפנים מובן ג"כ שאין קושיא (על הביאור שבפנים) מסוגיות הגמ' בנדרים (מח,

לקראת שבת

טו

לו לבדו כל הזמן הס"ת שיוכל להיות אצלו "ולמדה", דהרי כל אדם הי' מקיים ה"ולמדה" בכל יום מתוך ספר התורה שלו, ולזה מוכרח הוא בספר תורה פרטי. אמנם בזמן הזה, קיום ה"ולמדה" בהספר תורה עצמו¹⁵ הוא רק בעת שעולין וקורין בו בבתי כנסיות¹⁶, כמו שהדגיש הרא"ש, וא"כ על כרחך צריך לומר דאינו מחוייב שיהי' הס"ת תחת ידו בכל עת ובכל שעה¹⁷, ולפיכך בזה סגי שבאותו הזמן שעולה לתורה ומקיים ה"ולמדה" יהי' התנאי מועיל להיות הס"ת שלו.

לקרות בו הוא ובניו (ולא – רק בבית הכנסת) פשיטא דגם האידנא זהו עיקר קיום מ"ע שהרי הוא נוהג בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים". אבל נוסף לזה שגם לדבריו כתיבת ס"ת כדי לקרות בה ברבים היא ג"כ קיום מצוה, הרי מכיון שכבר נהגו ישראל שלא ללמוד בס"ת (וראה פרישה שם (סק"ח) שלא "לזוזל בכבוד ס"ת"), א"כ האידנא קרייתה ברבים זוהי עיקר מצותה. וראה לבוש יו"ד שם ס"ב: וחייבים לכותבה לקרות בה ברבים (אבל ראה הערה הקודמת).

17 ראה עד"ז שו"ת נפש חי' יו"ד סי' עה (אלא שהוא כתב שמשו"ז האידנא לא הוי המצוה שכ"א יכתוב ס"ת לעצמו, ומספיק זה שיש להציבור ס"ת א' לקרות בה).

הנ"ל, הרי) בדורות הראשונים שלמדו בס"ת לא יצאו בשל שותפות מכיון שצ"ל תח"י תמיד (להדיעות הנ"ל הערה 13). וראה גם יומא (ע, א) סוטה (מא, א) – "כל אחד ואחד מביא ס"ת מביתו כו".

15 אף שגם האידנא יש לימוד (לכאו"א) בס"ת – ט"ז (סק"ב) ומג"א (סק"א) או"ח סרפ"ה. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. – וצע"ג (שלמרות השו"ע) לא ראינו זה רק בעליה לתורה (רק באריז"ל וכו' – שהי' מעביר הסדרה בס"ת – ש' הכוונות סדר שבת ענין ליל ו'. פע"ח ש' הנהגת הלימוד. שיי"ח פ"ג). ובדבר הרגיל כיו"ב בכל ע"ש גם לא ראינו ראוי (שד"ח כללים מע' ל כלל עז. וש"נ).

16 בב"י לטו"ד שם (בסופו) "אבל לכתוב ס"ת